

УДК 33(913):339.9.012.23

Саморозвиток регіону на основі імплементації європейського досвіду в регіональну зовнішньоекономічну політику України

Забарна Е.М.

доктор економічних наук, професор,
Одеський національний політехнічний університет

У роботі визначено ключові засади ефективної, орієнтованої на плідну співпрацю та імплементацію в регіонах України досвіду Європейського Союзу, зовнішньоекономічну політику регіонів України. Наведено позитивні та проаналізовано можливі негативні наслідки активної євроінтеграції.

Ключові слова: Європейський Союз, досвід, імплементація, євроінтеграція, інструменти регіонального розвитку.

Забарная Э.Н. САМОРАЗВИТИЕ РЕГИОНА НА ОСНОВЕ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКЕ УКРАИНЫ

В работе определены ключевые основы эффективной, ориентированной на плодотворное сотрудничество и имплементацию в регионах Украины опыта Европейского Союза, внешнеэкономическую политику регионов Украины. Представлены положительные и проанализированы возможные негативные последствия активной евроинтеграции.

Ключевые слова: Европейский Союз, опыт, имплементация, евроинтеграция, инструменты регионального развития.

Zabarna E.N. SELF-DEVELOPMENT OF THE REGION THROUGH THE IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN REGIONAL IN FOREIGN ECONOMIC POLICY OF UKRAINE

In this work defines the key foundations of effective, focused on effective cooperation and implementation experience in regions Ukraine EU in foreign economic policy regions of Ukraine. An analyzed the positive and possible negative consequences of active integration.

Keywords: European Union, experience, implementation, integration, tools for regional development.

Постановка проблеми. Україна вступила в принципово-переломний період трансформації своєї соціально-економічної системи. Перші завдання перебудови загалом уже вирішено: здійснено демонтаж командно-адміністративної системи та закладено основи нового економічного укладу, який базується переважно на ринкових засадах. Наступний крок за своєю масштабністю, складністю та різноплановістю завдань значно відрізняється від попередніх кроків. Його основними цілями є: досягнення стабільності, динамічного та стійкого економічного зростання, суттєвого підвищення рівня життя людей на цій основі; інтегрування до світового простору на умовах партнерства наряду зі зміцненням державної та національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень. Становлення регіону як самостійного суб'єкта міжнародних економічних відносин, відповідно до законодавства визначає право самостійно будувати власну зовнішньоекономічну політику та бути суб'єктом на міжнародному ринку, активним суб'єктом у сферах еконо-

міки, політики, розвитку суспільства. Зазначимо, що лібералізація зовнішньоекономічної діяльності призвела до принципових змін у структурі та механізмі взаємовідносин із закордонними партнерами, зробивши цей вид діяльності потенційно доступним для всіх суб'єктів господарювання на території країни. Як базова одиниця адміністративно-територіального поділу держави, регіон є економічним мезомасштабною ланкою, яка стоїть між окремими суб'єктами господарювання, що функціонують або проживають на території регіону, з одного боку, та загальнонаціональним простором, з іншого. Маючи менші за державні масштаби, регіон характеризується більшою адаптаційною здатністю до трансформаційних впливів. Однак слід виокремити, що в системі «підприємство-регіон-держава» в зовнішньоекономічній діяльності, саме регіон виявився слабкою ланкою. Держава має в руках практично весь інструментарій щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності: валютний курс, мито, формування концепції та стратегії розвитку. Підприємство

самостійно обирає собі закордонних партнерів, вирішує питання щодо відкриття чи закриття тих або інших виробництв. Регіон же своєю чергою є слабшим через наявну моноспеціалізацію промислового комплексу та сільського господарства, а також через необхідність дотримання регіональних пропозицій. Дуже важливо, щоб під час формування підходів до комплексного розвитку регіону ефективно виконувалася його основна функція – спеціалізація, яка визначається такими основними показниками: індекс рівня спеціалізації регіону в галузях (співвідношення питомої ваги регіону в Україні щодо виробництва продукції такої галузі до питомої ваги регіону в Україні в усій промисловості та сільському господарстві); індексом ефективної спеціалізації регіону (співвідношення обсягу виробництва на одиницю витрат у регіоні до такого самого показника по Україні); загальним індексом спеціалізації (добуток попередніх окремих індексів) [1]. Однак за умов трансформації національної економіки, проблеми розвитку регіонів різко загострилися. Порушилися міжрайонні зв'язки щодо постачання сировини для багатьох галузей, засновані на принципах територіального розподілу праці. Внаслідок цього виник стійкий дефіцит товарів та послуг, що необхідні для процесу виробництва на промислових підприємствах. Незабезпеченість сировиною, матеріалами, високий рівень втрат, недостатнє оновлення основних фондів, тривали терміни оволодіння виробничими потужностями призвели до скорочення виробництва, рівень якого не дозволяє задовольнити потреби населення ні в кількісному співвідношенні, ні у якості товарів [2, с. 110].

Відомий фахівець-економіст Гранберг [3, с. 228] визначає таке коло проблем із регіонального розвитку: підвищення конкурентоспроможності та попиту на продукцію профільюючих галузей; розширення економічного потенціалу та можливостей імпортозаміщення за важливими видами продукції; забезпечення зайнятості працездатного населення; залучення інвестицій до реального сектору економіки та житлове будівництво; розвиток соціальної сфери, зокрема житлово-комунального господарства та збереження навколишнього середовища; підвищення доходів та збалансованості бюджетів регіонів та муніципальних утворень.

Внаслідок суттєвих відмінностей природно-кліматичних, економічних та інших умов в регіонах України, відтворювальні процеси в

цих мезорівневих системах є унікальними. Їх ефективність залежить від структурної, фінансової, інвестиційної, зовнішньоекономічної, соціальної та іншої регіональної політики. Збалансованість цих аспектів політики є необхідною умовою комплексного та пропорційного розвитку економіки регіонів. Таким чином, формування засад ефективної, орієнтованої на ефективну співпрацю та імплементацію досвіду роботи в регіонах країн Європейського Союзу (далі – ЄС), зовнішньоекономічної політики регіонів України визначили **цілі нашого дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Для України визначення геоекономічних пріоритетів стало принциповим питанням розвитку держави як такої. Проблеми формування зовнішньої стратегії розвитку, а також вирішення кардинальних проблем запровадження національної геоекономічної політики розвитку щодо певних міжнародних економічних об'єднань та коопераційних й інтеграційних процесів певною мірою досліджено в багатьох наукових роботах та нормативних актах [4; 8]. Однак у підходах до вирішення проблем імплементації передового досвіду, зокрема в умовах інтеграції до ЄС, до вітчизняних умов господарювання спостерігаються значні розходження.

Поступова інтеграція України до загальноєвропейських структур та налагодження багатосторонньої кооперації з ЄС сьогодні є головними пріоритетами вітчизняної зовнішньоекономічної політики. Європейська інтеграція є не лише фактором прискореного економічного розвитку країн ЄС, зростання їх значення в міжнародній торгівлі, валютно-фінансових відносинах, але й центром тяжіння геополітичних інтересів багатьох країн. Отримання Україною повноцінного членства в провідних континентальних економічних і політичних організаціях можна вважати необхідними передумовами найбільш органічної моделі реалізації її інтересів на світовій арені, перетворення її на активного учасника світової співпраці.

Базовим правовим документом, що регулює процес європейської інтеграції України, є Угода про партнерство та співпрацю (УПС) між Україною та ЄС (яке підписано ще 16 червня 1994 р. в Люксембурзі), яке містить 9 розділів та 100 статей. УПС було ратифіковано Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., але почало діяти лише з 1 березня 1998 р. після ратифікації 15 державами-членами ЄС. УПС стало правовою основою політичного

та економічного діалогу між ЄС та Україною (рисунок) [9].

Як будь-який глобальний процес розширення ЄС має низку наслідків для України – як позитивних, так і негативних. Визначимо їх. Серед негативних наслідків для України, особливо в короткостроковій перспективі, можна виділити такі:

У торговельно-економічній сфері:

- скорочення експорту в країни Балтії на 15 020% (за різними оцінками близько 50 млн дол.) – до приєднання до ЄС на балтійські держави приходилося близько 3% українського товарного експорту. Йдеться про мінеральну сировину, метал, продукцію машинобудування. Такі товари попадатимуть під мито, відповідно до тарифів ЄС, внаслідок чого їх конкурентоспроможність знизиться порівняно з європейськими виробниками;

- погіршення конкурентних позицій України щодо експорту деяких товарів середньої технологічності внаслідок поширення на нових членів ЄС європейських угод щодо лібералізації торгівлі, а також митних преференцій, що надають країнам, які розвиваються (серед таких товарів – електричне обладнання, енергетичні машини та устаткування, одяг та аксесуари, меблі та чорна металургія);

- впровадження ЄС-10+2 (тобто Болгарії та Румунії) нетарифних обмежень технічного, санітарного, фіто санітарного, ветеринарного контролю;

- втрата традиційних ринків збуту в нових країнах-членах внаслідок поширення на них антидемпінгових заходів ЄС, що стосуються України;

- зменшення обсягів торгівлі товарами військового призначення та надання послуг щодо їх ремонту та модернізації.

У транспортній сфері:

- зменшення обсягу пасажироперевезень внаслідок візового режиму з новими членами ЄС, особливо в прикордонних регіонах Західної України (на жаль, питання безвізового режиму залишається досі відкритим). Обсяги прикордонної торгівлі в цих районах, зокрема і нелегальної за різними оцінками становлять від 50 млн до 150 млн дол. щорічно;

- підвищення вимог до технічного стану транспортних засобів, які заїжджають на територію ЄС, усунення окремих українських перевізників із їх ринку;

- зміна вимог до правил митного оформлення вантажів;

- введення більш складних технологічних систем перепустки через державний кордон

людей, транспортних засобів, вантажів та укладання відповідних угод;

- зменшення обсягів експортних та транзитних вантажів внаслідок не конкурентоспроможності товарів, сусідніх із Україною східних країн.

У міграційній сфері:

- ускладнення умов для контактів між представниками ділових кіл, що може призвести до часткового згортання торговельно-економічних зв'язків та зменшення туризму;

- обмеження доступу робочої сили із України на ринки праці країн ЄС, виникнення проблем із працевлаштуванням українських громадян та депортація нелегально працюючих у цих країнах, що призведе до зменшення обсягів валютних надходжень переважно в західні регіони та збільшення рівня безробіття;

- збільшення кількості нелегальних мігрантів (орієнтовно на 17%) внаслідок посилення імміграційного контролю суміжними з Україною державами на західному кордоні та не сформованість східних кордонів України в умовах проведення АТО;

- створення передумов для перетворення України з країни транзиту на країну накопичення нелегальних мігрантів, що пов'язане з суттєвим збільшенням витрат на затримання, утримання та видворення нелегальних мігрантів, а також із погіршенням криміногенної ситуації в Україні внаслідок розповсюдження приступних угруповань, які створено за національним принципом, концентрації мігрантів в окремих регіонах, зміни етнічної ситуації та дисбалансу між національно-культурними інтересами місцевого населення та мігрантів.

Серед позитивних наслідків у середньостроковій та довгостроковій перспективах можна виділити такі:

- насамперед об'єднаний ринок ЄС із населенням близько 500 млн чоловік може стати величезним у світі споживачем українських товарів. Після вступу країн-кандидатів до ЄС вага об'єднаної Європи у структурі українського експорту досягне більше 40% [10, с. 25];

- посилення ролі України для ЄС у сфері загальної зовнішньоекономічної та оборонної промисловості;

- збільшення зацікавленості ЄС в посиленні режиму безпеки кордонів України по всьому периметру та укріплення ролі України як контриб'ютора регіональної стабільності;

- перспективним буде зниження імпорتنих мит на ринках ЄС у середньому з 9 до 4%;

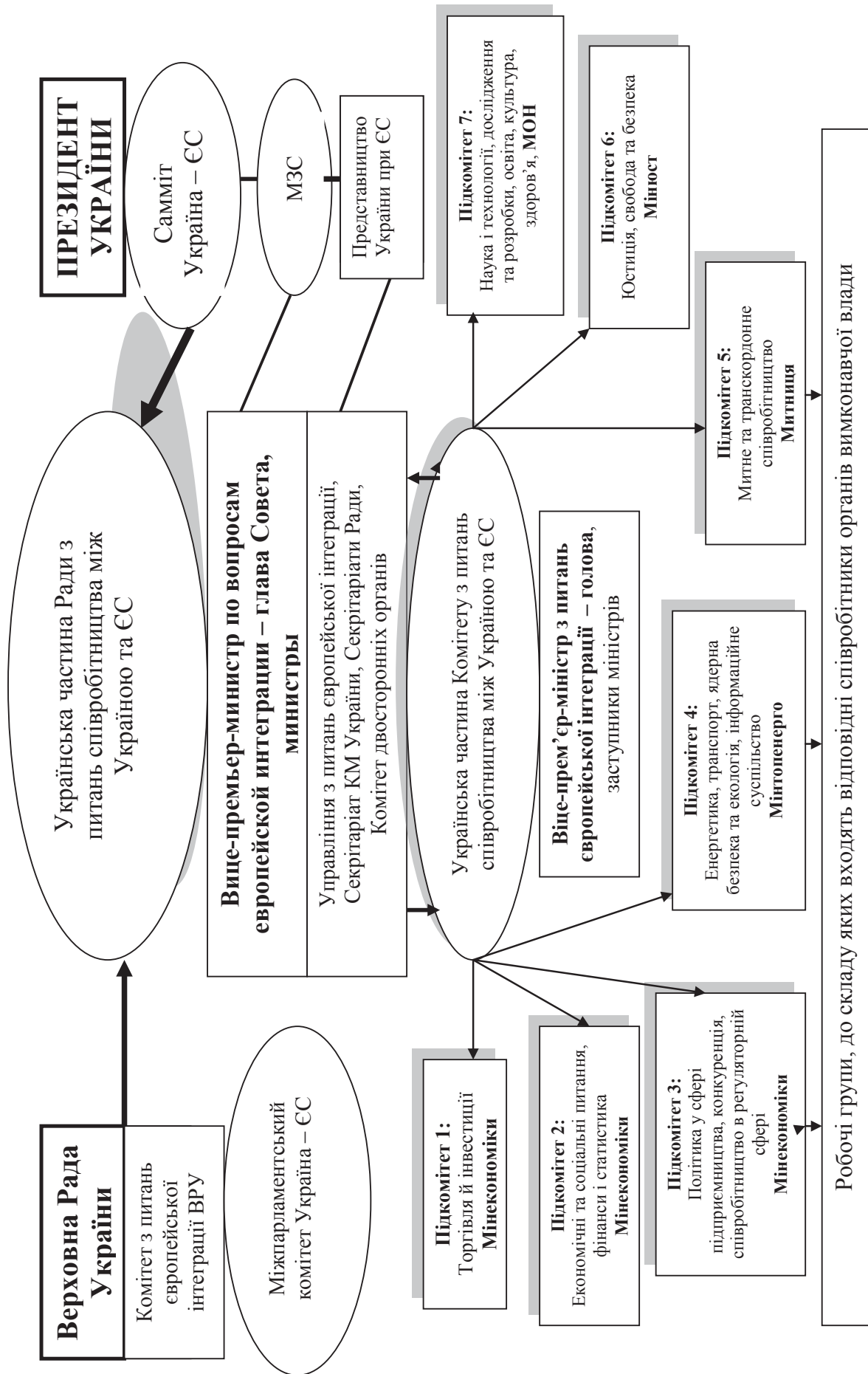

Рис. Загальна схема координації двосторонніх відносин Україна – ЄС

– адаптація до єдиної системи митних правил підвищить експортну конкурентоздатність України;

– подальший розвиток таких напрямів як: перспективи законної міграції та пересування людей, інтерація до європейського дослідного простору, нові інструменти захисту та сприяння інвестиціям, підтримка інтеграції до глобальної світової системи;

– розвиток внутрішньої торгівлі послугами, зокрема вантажоперевезень. Важливу роль могла б відіграти угода між Україною та ЄС щодо використання українського потенціалу в галузі авіаційних перевезень;

– створення сприятливих умов для інтеграції енергетичних, транспортних і телеко-

мунікаційних систем України на загальноєвропейській;

– Україна може посилити свої конкурентні переваги в секторах чутливих до конкуренції за ціновими параметрами, у зв'язку з введенням соціальних норм та стандартів в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

В цілому, розширення ЄС матиме різні вектори впливу на господарську діяльність в Україні (таблиця) [9].

У довгостроковій перспективі слід враховувати фактори, які матимуть позитивний вплив лише після завершення певного періоду адаптації. Уніфікація мита та інших торговельних процедур, яка призведе до скорочення українського експорту на початковому етапі (фак-

Таблиця

Можливі наслідки розширення ЄС для деяких галузей української економіки

Галузь	Короткострокова перспектива	Середнє- та довгострокова перспектива
Металургія	Скорочення обсягів виробництва, експортних поставок	Збереження вартісного обсягу експорту
Хімічна промисловість	Скорочення обсягів постачань, закриття ринків по окремих товарних позицій	Покращення позицій за обсягами та номенклатурою
Агро-промисловий комплекс	Різка скорочення обсягів, призупинення постачань у зв'язку з невідповідністю продукції технічним, санітарним та іншим стандартам	Покращення позицій за обсягами та номенклатурою
Військово-промисловий комплекс	Скорочення обсягів експорту товарів та послуг	Зростання обсягів експорту, поява можливостей для участі в міжнародних проектах
Легка промисловість	Збереження вартісних обсягів експорту у зв'язку зі зниженням імпорتنих тарифів; закриття або зменшення ринків за окремими товарними позиціями	Зростання обсягів експорту
Машино-будування	Збереження вартісних обсягів експорту у зв'язку зі зниженням імпорتنих тарифів; закриття або зменшення ринків за окремими товарними позиціями	Нарощування обсягів експорту за умови підвищення рівня технологічного експорту
Туризм	Скорочення внутрішнього попиту на послуги з перспективою збільшення потоків туристів із Європи	Поступове зростання обсягів туристичних послуг
Транспорт	Зменшення обсягів перевезень	Поступове зростання обсягів послуг за умови суттєвого покращення технічного стану транспортних засобів українських експедиторських компаній
Торгівля	Зниження обсягів торгівлі (особливо прикордонної)	Поступове зростання обсягів торгівлі за умови стабільності курсу гривні
Фінансовий сектор	Скорочення притоку капіталу у зв'язку зі зменшенням товарообігу, вихід із ринку незначної частки фінансових структур у зв'язку із необхідністю відповідності європейським стандартам	Збільшення обсягів контрактів, покращення умов для участі в міжнародних проектах

тично до часу адаптації експортерів до нових умов), пізніше позитивно впливатиме на розвиток торгівлі.

При цьому наявність спільного 1400 км кордоном із ЄС надає широкі можливості для розвитку торговельно-транзитної інфраструктури України, виробництва, орієнтованого на експорт у ЄС, та прикордонної торгівлі. На думку фахівців із Міністерства економіки [10, с. 30], подолати негативні наслідки розширення ЄС можна тільки спільними діями України та ЄС, які мають містити:

- прийняття ЄС рішення щодо збільшення розмірів квот на поставки української сталі на рівень не нижче за середньорічних обсягів постачань цієї продукції в країні ЄС за останні роки (807 тис. т. щорічно);

- встановлення ЄС тимчасового режиму на імпорт до країн ЄС української продукції, яка підпадає під дію антидемпінгових заходів, на період необхідний для перегляду відповідних антидемпінгових заходів. Скорочення термінів перегляду заяв українських виробників-експортерів до 1 місяця;

- позитивне рішення щодо поширення на Україну «соціальних» преференцій у межах Генеральної системи преференцій ЄС;

- допомога ЄС у створенні української системи моніторингу якості продукції відповідно до європейських норм (насамперед сільськогосподарської продукції);

- допомога ЄС у приведенні системи стандартизації та підтвердження відповідності України чинним у союзі стандартам, нормам і правилам. Створення нормативно-правової бази визнання результатів робіт із оцінки відповідності українських органів сертифікації;

- цільова підтримка, зокрема із фінансових ресурсів структурних фондів ЄС та з боку Європейського інвестиційного банку проектів країн ЄС в Україні в пріоритетних для ЄС ті України сферах (енергетика, транспорт, екологія);

- залучення України до реалізації галузевих програм ЄС у сфері енергетики, екології, науки та освіти;

- інтеграція інфраструктурних мереж шляхом реалізації проектів загальноєвропейського значення (модернізація та ефективне управління Газотранспортної системи України, розвиток українських часток пан'європейських транспортних коридорів);

- розвиток транскордонного співробітництва з ЄС на основі єдиного фінансового інструменту, що побудований на принципах чинних для країн ЄС програм.

Стратегічними перспективами для України мають бути:

- реалізація стратегії випереджального розвитку, яка має забезпечити щорічні темпи зростання ВВП в Україні на рівні не нижче за 6% (тобто у два рази вище за зростання в країнах ЄС загалом), подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною та державами-членами ЄС;

- оволодіння інноваційною моделлю структурної перебудови та зростання, реалізація якої має забезпечити суттєве зростання конкурентоспроможності української економіки;

- скорочення передумов розриву в рівні та якості життєвих стандартів із країнами ЄС, формування потужного середнього прошарку населення – основи політичної стабільності та демократизації суспільства, суттєве обмеження загрозливої диференціації доходів населення та подолання бідності;

- створення передумов формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;

- поглиблення інтеграційних процесів між Україною та

ЄС в енергетичній сфері, співробітництво в розвитку транспортно-комунікаційних мереж, в інформаційній сфері та сфері високих технологій (секторна інтеграція);

- адаптація законодавства України в повному обсязі до національної системи права, містячи правову культуру, судову та адміністративну практику до системи законодавства та права Євросоюзу.

Як підтверджує досвід країн Центральної, Східної та Південної Європи, які вже увійшли до ЄС, процес адаптації законодавства містить декілька послідовних етапів. Для України доцільним є такі етапи:

- приведення законодавства України в повному обсязі до норм ВТО на основі торговельних інтересів нашої країни в контексті повноправного членства в цій організації, зокрема з метою підвищення конкурентоспроможності української економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій;

- адаптація законодавства України в пріоритетних сферах, пов'язаних із зовнішньою торгівлею, в контексті створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС;

- адаптація не лише у сфері внутрішнього ринку, а й у сфері політики безпеки, юстиції та внутрішніх справ. Ідеться про повне виконання положень УПС та створення на цій основі передумов для укладання угод про асоціацію між Україною та ЄС;

– адаптація правової системи України до права ЄС відповідно до положень Угоди про асоціацію з метою підготовки умов до вступу до ЄС.

Висновки. Отже, для подолання всіх цих проблем необхідно зрозуміти, що європейський досвід та євроінтеграція як новий вектор внутрішньої та зовнішньої політики України, є бажанням жити в просторі європейських цінностей, а вже потім – як інституціональне приєднання до ЄС. Одним із потенційних факторів, що сприятиме розвитку відносин України з провідними державами Західної Європи та її інтеграції до європейських структур співпраці та безпеки, є «стратегічна відкритість» обох партнерів. Україна та ЄС формують стратегії свого розвитку, прагнуть визначити власні моделі розвитку в майбутньому. У мінливих умовах сьогодення саме такий підхід дає можливість партнерам брати активну участь у визначенні цілей та пріоритетів один до одного.

Необхідно обрати такі форми і темпи подальшого зближення України та ЄС, які будуть відповідати реальним інтересам та можливостям української економіки. У наукових колах розглядають декілька можливих напрямів активізації інтеграційного фактору в зовнішньоекономічній стратегії країни. По-перше, розвиток зовнішньоекономічної діяльності переважно на основі двосторонніх торговельних відносин через створення зон вільної торгівлі. По-друге, поглиблення інтеграційних відносин у межах регіональних угруповань із фактичною участю України. По-третє, підключення в тій чи іншій формі до діяльності найбільш успішно функціонуючих світових блоків. У будь-якому випадку подальше вивчення досвіду господарювання країн ЄС та імплементація цього досвіду в умовах європейського вектору зовнішньоекономічної політики України отримують із кожним днем усе більшої актуальності та уваги не лише в наукових колах, а й серед практиків-господарників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Забарна Е.М. Інституційний фактор розвитку регіональних зовнішньоекономічних зв'язків в Україні [Електронний ресурс] / Е.М. Забарна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 30–34. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>.
2. Кухарская Н.А. Регион как субъект трансформации национальной экономики // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: статьи / Н.А. Кухарская. – Донецк: ДонНУ, 2007. – С. 108–112.
3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М.: Госуниверситет, 2010. – 456 с.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8.09.2005 р. № 2850-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51. – Ст. 548. – (Бібліотека офіційних видань).
6. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Раду розвитку регіонів» от 20.12.2006 р. № 1759 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Научные основы формирования концепции устойчивого развития региона: новые идеи и решения / [Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков, А.Д. Крисолов]. – Одесса, 2016. – 42 с. (Препринт / НАН Украины, ИПРЭИ НАН Украины. Серия: Проблемы устойчивого развития Украины).
8. Карпов В.І. Методологія європейської регіональної статистики (основні теоретичні положення і практичне значення для України) / В.І. Карпов // Статистика України. – 2000. – № 4. – С. 19–26.
9. Кухарская Н.А. Стратегические приоритеты трансформации экономики регионов Украины: тенденции, формы, механизмы: Монография / Н.А. Кухарская. / Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2010. – 519с.
10. Європейський Союз та Україна: Стратегія відносин в контексті розширення: матеріали міжнар. конф-ції [«Європейський Союз та Україна»], (Київ, 23 вересня 2003 р.) / Ін-т регіональних та євроінтеграційних досліджень «ЕвроРегіо Україна». – К.: «К.І.С.», 2003. – 206 с.